

§ 24. Японія

1. Кому належала вярхоўная ўлада ў Японіі? 2. Ахарактарызуйце становішча ў грамадстве розных саслоўяў. 3. У чым заключалася палітыка самаізаляцыі краіны ад знешняга свету? 4. Растлумачце значэнне паняццяў «сёгунат», «крызіс», «прамысловасць», «канстытуцыя».

У 1868 г. у Японіі адбылася падзея, якая рэзка змяніла ход гістарычнага развіцця гэтай краіны, — была адноўленая імператарская ўлада, разбурылася сістэма сёгунату Такугава. Новы ўрад стаў на шлях рэформаў і пераўтварэнняў, што перайначылі аблічча Японіі да непазнавальнасці. З адсталай сярэднявечнай краіны яна ператварылася ў сучасную дзяржаву на Далёкім Усходзе. Гэтая сапраўды рэвалюцыйная падзея адбылася пры жыцці аднаго пакалення. Імклівы рывок у развіцці Японіі да нашага часу прыцягвае ўвагу не толькі вучоных, але і проста цікаўных людзей.

Як развівалася Японія ў XIX — пачатку XX ст. і чаму менавіта гэтая ўсходняя краіна здолела супрацьстаяць каланіяльнай палітыцы заходнеўрапейскіх дзяржаў?

1. Японія напярэдадні рэвалюцыі 1868 г. У першай палове XIX ст. многія дзяржавы Еўропы сталі на шлях прамысловага развіцця. Японія ў адрозненне ад іх заставалася адсталай феадальнай краінай. Вярхоўная ўлада па-ранейшаму была ў руках ваенных кіраўнікоў — сёгунаў з княжацкага роду *Такугава*.

Колькі гадоў праіснавала сістэма сёгунату ў Японіі?

Эканамічнае становішча краіны з яе 30-мільённым насельніцтвам было вельмі

Амерыканскія караблі ля берагоў Японіі.
Гравюра сярэдзіны XIX ст.

Як вы мяркуеце, што імкнўся паказаць аўтар гравюры?

цяжкае. Многія самураі, у тым ліку і некаторыя князі, усё больш задумваліся аб аднаўленні імператарскай улады. Штуршком да іх выступлення стала гвалтоўнае «адкрыццё» Японіі заходнімі дзяржавамі ў сярэдзіне XIX ст.

2. Скіданне сёгунату Такугава. Летам 1853 г. ля берагоў Японіі з'явілася ваенная эскадра ЗША. Амерыканцы наглядна прадэманстравалі тэхнічную перавагу Захаду — разагналі японскія каравульныя лодкі гарматным агнём. Ураду Японіі былі навязаныя нераўнапраўныя дагаворы. Прыклад ЗША адразу ж перанялі Англія, Галандыя, Францыя і Расія. Іншаземцы атрымалі права неабмежаванага гандлю, на іх тавары ўсталёўваліся нізкія мытныя пошліны.

Палітыкай сёгунскага ўрада і іншаземным умяшаннем былі незадаволеныя патрыятычна настроеныя князі і самураі. Яны імкнуліся да аднаўлення імператарскай улады і аб'ядналіся вакол 15-гадовага імператара *Муцухіта*.

3 студзеня **1868 г.** у гісторыі Японіі адбылася найважнейшая падзея — быў абвешчаны ўказ аб рэстаўрацыі (аднаўленні) імператарскай улады, ліквідаванні сёгунату і заснаванні новага ўрада. Сёгун не падпарадкаваўся, і ў краіне распачалася грамадзянская вайна. Летам 1869 г. сёгун прызнаў сябе пераможаным. Ваенна-феадальная сістэма сёгунату спыніла сваё існаванне.

Эпоха ўладарання імператара Муцухіта, якая доўжылася з 1867 па 1912 г., атрымала назву «**Мэйдзі**», або «асвечанае кіраванне».

3. Рэформы і канстытуцыя. *Рэформы 1868—1873 гг.* Скіданне сёгунату было рэвалюцыйнай падзеяй. Рэформы **1868—1873 гг.** паклалі пачатак ператварэнню Японіі з краіны феадальнай у краіну капіталістычную. Невыпадкава гэтыя падзеі ўвайшлі ў гісторыю пад назвай «рэвалюцыя Мэйдзі».

Ліквідаваўся падзел краіны на княствы. Замест іх ствараліся новыя адміністрацыйныя адзінкі — прэфектуры, якія падпарадкоўваліся імператарскаму ўраду. Былі абвешчаныя роўнасць усіх перад законам і спрашчэнне сістэмы саслоўяў. Уводзілася свабода гандлю і перамяшчэння па ўсёй краіне.

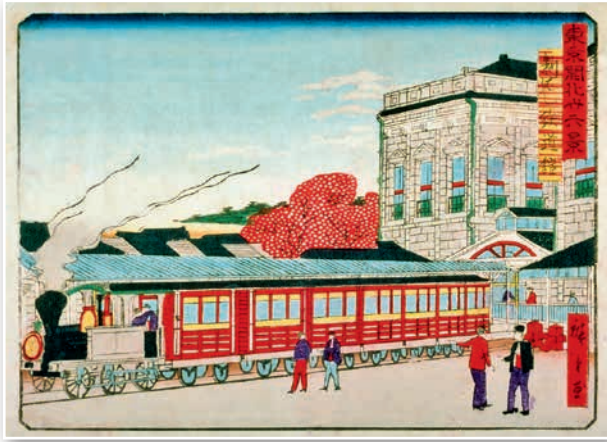
Важным пераўтварэннем стала *аграрная рэформа*. Яна ўсталёўвала прыватную ўласнасць на зямлю з правам куплі-продажу і закладу. Сяляне маглі без абмежаванняў вырошчваць любыя сельскагаспадарчыя культуры і займацца гандлем. Усе натуральныя падаткі замяняліся грашовымі.

Імператар Муцухіта

Як вы мяркуеце, ці можна лічыць, што 3 студзеня 1868 г. адбылася рэвалюцыйная падзея? Чаму гэтую падзею называюць «рэстаўрацыя»? Якім было яе гістарычнае значэнне?

Штодзённае жыццё японцаў у эпоху Мэйдзі. Гравюра XIX ст.

Зрабіце выснову пра развіццё прамысловасці ў Японіі ў другой палове XIX ст.

Велізарныя наступствы для Японіі мела *ваенная рэформа*. Самурайскія апалчэнні былі пераўтвораныя ў *рэгулярную армію*, якая падпарадкоўвалася імператарскаму ўраду і камплектавалася на аснове ўсеагульнай воінскай павіннасці. Кіроўную ролю ў ёй адыгрывалі самураі. Толькі яны маглі быць прызначаныя на афіцэрскія пасады. У аснову выхавання салдат і афіцэраў быў пакладзены кодэкс гонару самурая — *бусідо* («шлях воіна»).

Рэформы 1868—1873 гг. насілі буржуазны характар. Яны адкрывалі шлях капіталістычнаму развіццю Японіі.

Імператарскі ўрад стварыў спрыяльныя ўмовы для прадпрымальніцкай дзейнасці. За кошт казны былі пабудаваныя так званыя «ўзорныя прадпрыемствы» і прададзеныя па нізкіх цэнах прыватным асобам, у тым ліку былым князям. У выніку за кароткі тэрмін (1870—1890-я гг.) у Японіі з’явіліся чыгункі і тэлеграфная сувязь, шырокая сетка пачатковых, сярэдніх і вышэйшых школ. За тры дзесяцігоддзі краіна прайшла шлях, на які еўрапейскім дзяржавам спатрэбілася некалькі стагоддзяў.

Канстытуцыя 1889 г. У пачатку 1880-х гг. у Японіі разгарнуўся рух за прыняцце ў краіне канстытуцыі. Імператарскі ўрад пайшоў на ўступку, і 11 лютага **1889 г.** тэкст канстытуцыі быў апублікаваны.

У Японіі абвяшчалася *канстытуцыйная манархія*. Аднак за імператарам замацоўваліся шырокія паўнамоцтвы. Яго асоба была «святшчэнная і недатыкальная». Канстытуцыя фармальна гарантавала свабоду слова, перапіскі, друку, сходаў і саюзаў.

4. Новыя павевы ў культуры. У эпоху Мэйдзі адбыліся змены не толькі ў галіне эканомікі і палітыкі. Рэформы садзейнічалі развіццю культуры. Яны паўплывалі на ўсе бакі жыцця японскага грамадства. Японцы запазычвалі дасягненні заходняй культуры, навукі і тэхнікі.

Японская дама з вышэйшага свету ў еўрапейскім адзенні. Канец XIX ст.

Молодзь накіроўвалі на вучобу ў Еўропу, Злучаныя Штаты Амерыкі. І наадварот, замежныя спецыялісты, выкладчыкі і інжынеры прывабліваліся ў Японію. Некаторыя прыхільнікі ўсяго еўрапейскага нават прапаноўвалі прыняць англійскую мову ў якасці нацыянальнай.

З'явілася новая літаратура, якая значна адрознівалася ад сярэднявечнай. Папулярнасць набыў жанр рамана. Найбуйнейшым пісьменнікам таго часу быў *Рока Такутомі* (1868—1927), які зазнаў уплыў Л. М. Талстога. Вядомасць яму прынёс раман «Курасіва», перакладзены на рускую мову. У 1896 г. у Японію прывезлі кіно, а праз тры гады з'явіліся фільмы японскай вытворчасці.

5. Змены ў ладзе жыцця. Пад уплывам Захаду ў жыццё японцаў пранікалі разнастайныя новаўвядзенні. Замест традыцыйнага для Японіі *месячнага календара* быў уведзены агульнаеўрапейскі *грыгарыянскі*. Нядзелю аб'явілі выхадным днём. У гарадах пачалі будаваць вялікія цагляныя дамы і крамы ў еўрапейскім стылі.

Змены закранулі і знешняе аблічча японцаў. Урад імкнуўся да таго, каб у вачах еўрапейцаў японцы выглядалі па-сучаснаму. У 1872 г. імператар і яго кола аправіліся ў еўрапейскае адзенне. Пасля гэтага заходняе адзенне распаўсюдзілася сярод гарадскога насельніцтва. Нярэдка можна было сустрэць чалавека ў кімано і нагавіцах. Сельскія жыхары больш марудна прымалі еўрапейскае адзенне. Асабліва цяжкі быў пераход на еўрапейскі абутак, які вельмі адрозніваўся ад традыцыйнага японскага.

Некаторыя старадаўнія звычаі былі забароненыя толькі таму, што еўрапейцы лічылі іх варварскімі, — напрыклад, агульныя публічныя лазні, татуіроўкі і інш. У моду паступова ўваходзілі еўрапейскія прычоскі. Замест традыцыйнай японскай мужчынскай прычоскі (доўгія валасы, закручаныя ў пучок на макаўцы) стала абавязковай кароткая стрыжка.

Але паступова захапленне Захадам знікала, а з сярэдзіны 1890-х гг. Японію захапіла хваля **нацыяналізму**. Нацыяналісты выступалі супраць запазычанняў з Еўропы і ўсяляк уносілі японскую нацыю, сцвярджаючы, што ў будучыні ёй наканавана ператварыцца ў найвышэйшую расу. Яны адкрыта прэтэндавалі на лідарства Японіі ў Азіі і заклікалі да экспансіі ў азіяцкія краіны, каб дапамагчы ім супрацьстаяць Захаду.

У школе дзяцей вихоўвалі ў духу бязмежнай адданасці імператару і нацыянальнай выключнасці. Ім прывіталі пачуццё перакананасці ў «свяшчэнным праве» Японіі

Ці глядзелі вы які-небудзь японскі кінафільм? Калі так, распавядзіце пра яго аднакласнікам.

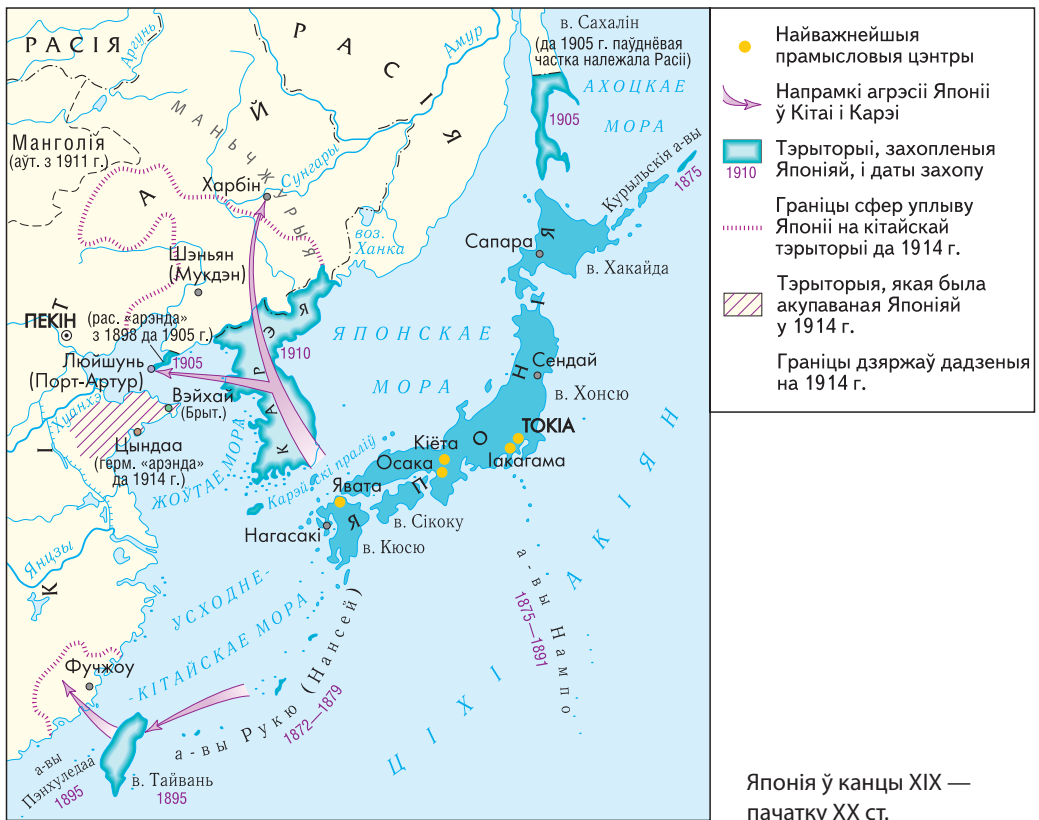
196—197

на панаванне ў Азіі. Нават школьны сніданак нагадваў японскі нацыянальны сцяг: марынаваныя слівы выкладваліся на белы рыс у выглядзе чырвонага дыска сонца.

Кіроўныя колы краіны выкарыстоўвалі ідэю нацыянальнай перавагі японцаў над іншымі народамі для правядзення агрэсіўнай палітыкі на Далёкім Усходзе і ў Паўднёва-Усходняй Азіі.

6. Знешняя экспансія. Японія была зацікаўленая ў пашырэнні сваёй тэрыторыі за кошт сваіх найбліжэйшых суседзяў: Карэі і Кітая. Там яна магла знайсці сыравіну і рынкі збыту, якія патрабаваліся прамысловасці, што шпарка развівалася.

Пачалася інтэрвенцыя ў Карэю, якая афіцыйна лічылася васалам Кітая. Гэта стала асноўнай прычынай япона-кітайскай вайны **1894—1895 гг.**, у выніку якой да Японіі адышлі астравы *Тайвань* і *Пэнхуледаа*.

Карыстаючыся картасхемай, дакажыце агрэсіўны характар японскай знешняй палітыкі.

Першы японскі тэлеграф. Гравюра XIX ст.

Форменнае адзенне афіцэраў японскай арміі часоў руска-японскай вайны 1904—1905 гг.

Перамога Японіі ў руска-японскай вайне **1904—1905 гг.** дала ёй магчымасць атрымаць права на ўладанне Паўднёвым Сахалінам і ўсталяваць пратэктарат над Карэяй. У гады Першай сусветнай вайны Японія захапіла ціхаакіянскія ўладанні Германіі і яшчэ больш умацавала свае пазіцыі ў Кітаі.

За некалькі дзесяцігоддзяў Японія стала адной з вядучых дзяржаў свету.

Ключавыя словы: Мэйдзі, Муцухіта, Рока Такутомі.

1. Растлумачце, чаму многія самураі былі незадаволеныя палітыкай сёгуна.
2. Раскажыце, як і чаму адбылося гвалтоўнае «адкрыццё» Японіі. Да якіх наступстваў яно прывяло?
3. Вызначце ролю імператара ў скіданні сёгунату.
4. Запоўніце табліцу «Рэформы 1868—1873 гг. у Японіі». Якія з азначаных рэформаў вы лічыце самымі важнымі? Чаму? Дакажыце, што рэформы 1868—1873 гг. мелі буржуазны характар.

Рэформа	Змест	Чым інтарэсам адпавядала

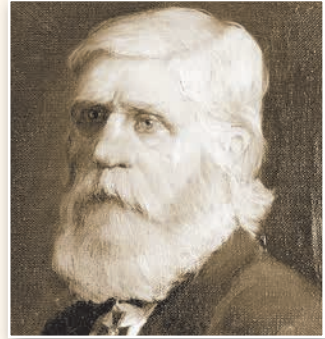
5. Якія фактары забяспечылі Японіі хуткае прамысловае развіццё?
6. Прывядзіце аргументы, якія пацвярджаюць або абвяргаюць меркаванне, што знаёмства з ладам жыцця і культурай іншага народа садзейнічае ўзаемаразуменню паміж людзьмі. Свой адказ падмацуйце прыкладамі з гісторыі Японіі.
7. Выпішыце падзеі, якія адбыліся ў Японіі ў 1853 г., 1868 г., 1868—1873 гг., 1889 г., 1894—1895 гг., 1904—1905 гг. Пра што гэтыя падзеі сведчаць?

Першы расійскі консул у Японіі

Адным з заснавальнікаў расійскага японазнаўства быў наш зямляк Іосіф Антонавіч Гашкевіч (1814—1875).

Ён нарадзіўся на Міншчыне ў сям'і святара. У 1839 г. скончыў Пецярбургскую духоўную акадэмію і быў адпраўлены ў складзе Рускай духоўнай місіі ў Пекін. Там Гашкевіч вывучаў культуру Кітая, кітайскую, карэйскую і японскую мовы. З яго ўдзелам быў заключаны руска-японскі дагавор 1855 г. У 1858 г. Гашкевіча прызначылі рускім консулам у Японіі. Ён стаў першым з іншаземцаў, якому дазволілі наведаць унутраныя раёны Японіі і двор сёгуна ў Эда (цяперашні Токія). У 1865 г. Гашкевіч вярнуўся з сям'ёй на радзіму і жыў у маёнтку Малі (цяпер Астравецкі раён), дзе працягваў займацца філалогіяй. Ён быў падрыхтаваны першы ў Расіі «Японска-рускі слоўнік», адзначаны прэміяй Пецярбургскай акадэміі навук. Яго імем названы заліў у Паўночнай Карэі (Чосанман).

І. А. Гашкевіч

§ 25. Кітай

1. Калі Кітай заваявалі маньчжуры? 2. Якія захопніцкія войны вялі Цыны ў XVII—XVIII стст.? 3. Ахарактарызуйце ўяўленні кітайцаў аб навакольным свеце. 4. Назавіце асаблівасці знешняй палітыкі Кітая. У чым выяўлялася «закрыццё», або самаізаляцыя, краіны?

У першай палове XIX ст. цынскі Кітай уступіў у паласу крызісу і заняпаду. Пад ваенным ціскам еўрапейскіх дзяржаў кіроўная дынастыя Цын адмовілася ад палітыкі самаізаляцыі. «Опіумныя» войны і сялянская вайна тайпінаў, якая пачалася ў 1850-я гг., пахіснулі асновы імперыі. У пачатку XX ст., нягледзячы на спробы «зверну» і «знізу», ужо нішто не магло выратаваць Цынскую дынастыю. Гісторыя адлічвала апошнія гады яе існавання.

Да якіх наступстваў прывяло «адкрыццё» Кітая ў XIX ст.? Чаму рэфарматарскі рух у гэтай краіне чакала паражэнне? Да чаго прывяла няздольнасць Цынскай дынастыі абараніць нацыянальныя (дзяржаўныя) інтарэсы?

1. Пранікненне еўрапейцаў у Кітай і першая «опіумная» вайна. На мяжы XVIII—XIX стст. Кітай уяўляў сабой велізарную імперыю, у склад якой уваходзілі Маньчжурыя, Манголія, Тыбет, Джунгарыя і іншыя вобласці. У васальнай залежнасці ад дынастыі Цын знаходзіліся Карэя, Анам (сучасны В'етнам) і Бірма.